

ks. prof. dr hab. Jacek Hadryś
Kierownik Zakładu Teologii Systematycznej
WT UAM w Poznaniu

**Recenzja osiągnięć dr Anny M. Noworol OV ubiegającej się o nadanie stopnia
doktora habilitowanego nauk teologicznych**

1. Sylwetka Habilitantki

- [REDACTED]
- [REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
- [REDACTED] magisterskie psychologii stosowanej na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie ([REDACTED] uzyskanie stopnia magistra psychologii),
- [REDACTED] Studium Teologii Duchowości, w Karmelitańskim Instytucie Duchowości w Krakowie i studium teologii dla osób konsekrowanych. Kontynuowane na studiach magisterskich z teologii na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. ([REDACTED] uzyskanie stopnia magistra teologii),
- [REDACTED]
[REDACTED]
- [REDACTED] - obrona doktoratu z psychologii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim [REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
- [REDACTED] studia licencjackie z teologii na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie ([REDACTED] uzyskanie stopnia mgr.lic. teologii; [REDACTED]
[REDACTED]),
- [REDACTED]
- [REDACTED] Wykłady i ćwiczenia w Wyższej Szkole Ubezpieczeń w Krakowie (psychologia),

- [REDACTED] Wykłady na UTW na Uniwersytecie Jana Pawła II w Krakowie (teologia: zagrożenia duchowe),

- [REDACTED] 9 Wykład na zjeździe Księży egzorcystów.

- Projekty realizowane podczas pracy zawodowej:

a. [REDACTED] Przygotowywanie kodów zawodowych; także ich weryfikacja wśród młodzieży,

b. [REDACTED] Badania ludzi chorych i kalekich, z różnych obszarów Polski,

c. [REDACTED] Opracowywanie książki, podręcznika powołaniowego,

d. Podjęte starania o zostanie członkiem eksperckim Międzynarodowego Stowarzyszenia Egzorcystów.

2. Osiągnięcia naukowe i ich ocena

1. Główne osiągnięcie naukowe

Habilitantka przedstawiła jako swoje główne osiągnięcie naukowe dwutomową monografię *Zjawiska nadprzyrodzone powodowane przez złe duchy. Wskazówki dla Księży egzorcystów oraz Zjawiska nadprzyrodzone powodowane przez złe duchy. Wskazówki dla Księży egzorcystów. Część II. Rytuał egzorcyzmów*. Monografia została wydana przez wydawnictwo związane z Wydawnictwem Benedyktynów w Tyńcu, czyli wydawnictwem spełniającym wymóg potrzebny do wystawienia pozytywnej konkluzji w opinii recenzenta w postępowaniu o nadanie tytułu doktora habilitowanego.

Jak Habilitantka zaznaczyła w swoim autoreferacie, monografia, a szczególnie jej I część, zawiera analizę zjawisk nadprzyrodzonych pod kątem ich pochodzenia demonicznego lub Bożego, a także zjawisk podobnych do nadprzyrodzonych, lecz pochodzenia naturalnego, umożliwiając ich rozróżnianie. W zamierzeniu Autorki publikacja ma stanowić pomoc dla egzorcystów, by mogli właściwie rozeznaczyć, czy dany fenomen jest naturalny, czy nie, a jeśli nie, to czy pochodzi od Boga, czy od złych duchów. Rozpoznawanie zjawisk pochodzenia demonicznego ma na celu duszpasterską pomoc ludziom zniewolonym przez złe duchy, dlatego Autorka w swojej monografii, a szczególnie w części II, analizuje też kwestię rytuału egzorcyzmów, ukazując fakty

przemawiające za utrzymaniem możliwości używania starego rytuału, dla dobra i większej skuteczności posługi pełnionej przez egzorcystów. Monografia jest zarówno odpowiedzią na potrzeby egzorcystów, jak też wpisuje się w zalecenia dotyczące interdyscyplinarnego wsparcia teologii, ukazując, że wiara i rozum kompletują się nawzajem. Habilitantka w swojej monografii umieściła dodatkowo kwestionariusz, który wraz z analizą zjawisk i problemów, może pomagać egzorcystom w diagnozie, szczególnie w najtrudniejszych przypadkach, gdy choroba naturalna i demoniczna współwystępują, a także ułatwiać im codzienne rozpoznanie stanu penitentów, zwłaszcza wśród zwolenników nowego Rytuału, który zaleca przeprowadzanie egzorcyzmów dopiero w przypadku pewności obecności złego ducha. Autorka opiera się przede wszystkim na wiedzy z zakresu demonologii, zagrożeń duchowych, i angelologii. W monografii każde dziwne zjawisko, zewnętrznie podobne, jest wyjaśnione w ten sposób, by ułatwić rozpoznanie, czy może mieć pochodzenie naturalne (tj. zwykle psychologiczno-psychiatryczne), czy nadnaturalne demoniczne, czy może być pochodzenia nadnaturalnego Bożego. W drugiej części monografii Autorka prezentuje teologiczne podstawy skłaniające nie tylko do zachowania możliwości używania starego *Rituale Romanum* (1952), ale także do przywrócenia go jako obowiązującego, lub poprawienie nowego *Rytuału* (1999) tak, by przywrócić porzucone elementy starego *Rituale*. Z jednej strony Habilitantka dostrzega fakt, że egzorcyzm odmówiony z wiarą wypędza diabły, a z drugiej, że *Rituale Romanum* (1952) jest według niej skuteczniejsze i daje większe możliwości, niż nowy *Rytuał*.

Ocena

Główne osiągnięcie naukowe Habilitantki ma swoje mocniejsze i słabsze strony, zresztą jak wiele innych prac o charakterze naukowym. Moce strony, zalety, są następujące:

1. Autorka z dużą starannością zebrała informacje dotyczące różnorodnych, dziwnych zjawisk i przedstawiła argumenty, które mają służyć w rozeznaniu ich pochodzenia. Zgromadzenie w jednej pracy i staranne opisanie tychże zjawisk z pochyleniem się nad problematyką ich pochodzenia i ewentualnego wpływu życie duchowe z pewnością stanowi znaczącą pomoc dla egzorcystów i wszystkich, którzy interesują się zagadnieniami

związanymi ze zjawiskami nadzwyczajnymi, a także demonologią i problematyką zagrożeń duchowym.

2. Niewątpliwie mocną stroną monografii jest jej interdyscyplinarność. Autorka jako doktor psychologii a jednocześnie teolog wszechstronnie analizuje poszczególne zjawiska, podaje konkretne argumenty wskazujące na ich możliwe pochodzenie, a w przypadku oddziaływania złych duchów przestrzega przed negatywnymi konsekwencjami ich wpływu zarówno psychologicznymi jak i duchowym.
3. Kwestionariusz wraz z opisem ułatwiającym rozróżnienie między chorobami pochodzącymi od złego ducha a chorobami psychicznymi to kolejna mocna strona publikacji, a jednocześnie praktyczna pomoc dla kapłanów w przeprowadzeniu diagnostyki penitentów.
4. Opracowane zagadnienie jest przedstawione językiem prostym, jasnym, logicznym, w dużej mierze posiadającym charakter nie tyle ściśle naukowy, ale popularnonaukowy i przede wszystkim praktyczny. Habilitantka często powołuje się nie tyle na uznanych naukowców, ile praktyków, zwłaszcza na doświadczenia i opinie egzorcystów.

Jednakże główne osiągnięcie naukowe Habilitantki ma również słabsze strony, budzi pewne wątpliwości, zastrzeżenia, rodzi pytania:

1. Sam tytuł dwutomowej monografii *Zjawiska nadprzyrodzone powodowane przez złe duchy. Wskazówki dla Księży egzorcystów oraz Zjawiska nadprzyrodzone powodowane przez złe duchy. Wskazówki dla Księży egzorcystów. Część II. Rytuał egzorcyzmów* nie wydaje się być adekwatnym w stosunku do jej treści, gdyż obok zjawisk o charakterze nadprzyrodzonym Habilitantka zajęła się także różnymi nadzwyczajnymi fenomenami i zagadnieniami, które trudno określić mianem nadprzyrodzonych (sama zresztą w swoim autoreferacie o tym wspomniała). Z powyższego względu tytuł nie odzwierciedla w sposób precyzyjny treści dzieła, jest dla czytelnika mylący (wydaje się, że np. lepszym byłby tytuł „Zjawiska nadzwyczajne”).
2. Praktyczny język, którym posługuje się Habilitantka oraz jej psychologiczne wykształcenie, obok niewątpliwych plusów, o których powyżej wspomniałem, implikują pewną nieprecyzyjność dotyczącą opisu i oceny teologicznego aspektu omawianych

zjawisk i niekiedy nieścisłości we wnioskach z nich płynących. Z pewnością w niektórych sytuacjach warto bardziej precyzyjnie określić co przy danym fenomenie stanowi zagrożenie duchowe i czy jest niekiedy możliwy brak takiego zagrożenia (np. przy niektórych wschodnich sztukach walki) oraz jasno podać kryteria oceny moralnej (czytelnik może odnieść wrażenie, że uprawianie niektórych dyscyplin olimpijskich zawsze stanowi poważne zagrożenie duchowe, a tak nie jest, zob. tom I, s. 378-381). Warto pamiętać, że w teologii precyzja i jasność przekazu są bardzo potrzebne.

3. Habilitantka odwołuje się do egzorcystów i osób uchodzących za znawców problematyki zagrożeń duchowych, jednakże stosunkowo mało powołuje się na dokumenty Kościoła powszechnego oraz Kościołów lokalnych dotyczące tychże zagadnień, które w badaniach i opracowaniach o charakterze teologicznym są szczególnie ważnymi tekstami źródłowymi. W bibliografii opracowań teologicznych Pismo święte, dokumenty Kościoła oraz teksty źródłowe należy wyszczególnić, a nie podawać je w porządku alfabetycznym wraz z inną literaturą.

Stwierdzam, że główne osiągnięcie naukowe Habilitantki, które opiera się przede wszystkim na wiedzy z zakresu demonologii chrześcijańskiej, zagrożeń duchowych i angelologii, ale także czerpie wiedzę z innych nauk, takich jak psychologia (psychologia religii), psychiatria, medycyna, chemia, farmacja, matematyka i statystyka, samo w sobie jest oryginalne, interdyscyplinarne i wnoszące znaczący, pokaźny wkład w teologię duchowości. Dodatkowo obok walorów ściśle naukowych posiada wymiar praktyczny. Powyższego stwierdzenia nie umniejszają podane przeze mnie krytyczne uwagi, które jednakże należy koniecznie uwzględnić w prowadzeniu dalszych badań i publikowaniu ich wyników. Uważam, że główne osiągnięcie naukowe dr Anny Noworol zasługuje na ocenę pozytywną i tym samym spełnia wymagania stawiane w postępowaniu habilitowanym w dziedzinie nauk teologicznych.

2. Osiągnięcia z zakresu dorobku naukowo-badawczego

Na dorobek naukowo-badawczy Habilitantki po doktoracie obok głównego osiągnięcia naukowego składają się następujące publikacje książkowe, artykuły naukowe, rozdziały w recenzowanych monografiach zbiorowych i recenzje.

1. Publikacje książkowe

Oprócz dwutomowej monografii przedstawionej jako główne dzieło naukowe Habilitantka wydała 5 książek (w tym jedną dodatkowo przetłumaczoną przez siebie na język hiszpański) oraz wydała drukiem swoją rozprawę doktorską. Te książki są następujące:

Zatroszcz się o Pasterza, a pomnożą się owce. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Kanonikowi Adamowi Lisik z okazji 80-lecia urodzin i 55-lecia święceń Kapłańskich. Tyniec 2023.

Dobroci człowieka zdrowiem się nie mierzy. Tyniec 2021.

Celibat: najpiękniejszy skarb Kościoła, Niepokalanów 2020 oraz *El celibato: el tesoro más bello de la Iglesia* (tłumaczenie własne książki *Celibat: najpiękniejszy skarb Kościoła*). Niepokalanów 2021.

Bóg stworzył cię bez ciebie, ale nie zbawia cię bez ciebie. Marki 2020.

Jak rozpoznać złego ducha, i jak pomagać zniewolonym przez demony? Kraków 2018.

Zagrożenia duchowe. To, co ważne dla Duszpasterzy. Warszawa 2017 (na bazie doktoratu).

2. Artykuły w pismach recenzowanych

Habilitantka opublikowała 12 artykułów w pismach recenzowanych, w tym 5 z nich w języku angielskim, a 2 z nich jako współautorka. Te artykuły są następujące:

Ks. Michał Sopoćko: „Kościół trwa, pomimo że jest niezmienny; i dlatego że jest niezmienny trwa”, „Studia Teologiczne Białystok Drohiczyn Łomża”, 41(2023), s. 323-345.

Noworol, A.M., OV, Głaz, St., SJ (2023). Świadkowie Jehowy: gdy doktrynę dostosowuje się do człowieka, „Studia Włocławskie” 25 (2023), s.160-183.

Św. Katarzyna ze Sieny i jej wkład w odnowę Kościoła, „Resovia Sacra” 29 (2022), s. 389-407.

Bł. Bartłomiej Longo: wynagrodzenie, które ma moc z satanisty uczynić nawróconego człowieka błogosławionym, „Język. Religia. Tożsamość” 1 (25) 2022, s. 205-226.

Św. Ks. Filip Neri: ten, w którym nie ma podstępu (J 1,47), „Oratoriana”, 96 (czerwiec) 2022, s.74-95.

Noworol, A.M., OV, Głaz, St., SJ, *Religiosity, Personality and Maturity*. „Journal for Perspectives of Economic Political and Social Integration, Journal for Mental Changes”, tom 27, 2 (2021), s.113-141.

The Value of Collaboration between Psychiatrists and Exorcist Priests, „Journal of Psychiatry & Mental Disorders” 2021; 6 (3), 1043, s. 1-10.

Supernatural therapies: do people change science for magic?, „International Journal of Neuropsychology”, 3 (1) 2020, s. 1-14.

What is the value of iridology as a diagnostic tool?, „Medicine & Clinical Science”, 2 (3) 2020, s.1-6.

Noworol, A.M., OV; Ostafiński, W. (2020). *Do Catholics Listen to Sermons?*, „Journal of Religion and Health”, V.60. <https://doi.org/10.1007/s10943-020-01055-y>.

Zagrożenia duchowe. Wskazówki dla pracy duszpasterskiej, „Sosnowieckie Studia Teologiczne”, tom XIV, rok 2018/2019, s. 329-346.

Ateizm, satanizm, obłuda. Trzy przejawy kultu szatana?, „Studia Pastoralne” 14 (2018), s. 541-553.

3. Rozdziały w recenzowanych książkach zbiorowych

W dorobku naukowo-badawczym Habilitantki znajdują się 2 rozdziały w recenzowanych monografiach naukowych:

Zagrożenia duchowe we współczesnym świecie, w: *Być człowiekiem*, Stalowa Wola 2022, s.241-279.

Wierność: cnota i owoc nadziei, w: *Człowiek w poszukiwaniu prawdy. Prace dedykowane Ojcu Profesorowi Stanisławowi Głazowi SJ z okazji 70-lecia urodzin i 50-lecia życia zakonnego*, Kraków 2021, s.128-152.

4. Recenzje

Habilitantka jest autorką 3 recenzji wydawniczych (nie podała niestety ich tytułów):

Recenzja artykułu do czasopisma „Journal of Religion and Health”, luty 2021.

Recenzja artykułu do czasopisma „Journal of Religion and Health”, lipiec 2020.

Recenzja artykułu do czasopisma „Journal of Religion and Health”, luty 2019.

Ocena

Z przedłożonej dokumentacji wynika, że Habilitantka oprócz dwutomowej monografii jako osiągnięcia głównego jest autorem 22 opracowań naukowych, z czego 5 zostało wydanych w języku angielskim, natomiast przy publikacjach w języku polskim uwzględniono kryterium dywersyfikacji wydawniczej. Dorobek naukowo-badawczy Habilitantki wskazuje na jej pracowitość oraz znaczące naukowe zaangażowanie. Pozwala także na stwierdzenie, że dominującym obszarem prowadzonych przez nią badań jest demonologia, angelologia oraz szczególnie zagadnienie duchowych zagrożeń, aczkolwiek Habilitantka zajmuje się także duchowością kapłańską, zagadnieniami z teologii moralnej i dotyczącymi ewangelizacyjnego zaangażowania. Z uznaniem należy podkreślić zdolności Habilitantki do przedstawiania ważnych zagadnień w prostym i zrozumiałym języku. Jedynie chciałbym zwrócić uwagę, że tak jak już zaznaczyłem przy głównym osiągnięciu naukowym, niektóre opisy i podawane tezy czy wnioski wymagają zachowania większej precyzji (np. w książce *Jak rozpoznać złego ducha i jak pomagać zniewolonym przez demony?* na stronie 31 przy ocenie moralnej nieświadomego zaangażowania się w zło – w tej książce odnieść można wrażenie, że Habilitantka niekiedy dopatruje się zagrożeń duchowych tam, gdzie ich nie ma).

3. Osiągnięcia w zakresie dorobku dydaktycznego, popularyzatorskiego oraz współpracy międzynarodowej

W ocenianym obecnie zakresie Habilitantka posiada następujące osiągnięcia:

1. Modlitewniki

Modlitwy o uwolnienie od złych duchów, modlitewnik. Marki 2022.

Oraciones para la liberación de malos espíritus, Libro de oraciones. (w druku).

2. Artykuły popularnonaukowe

a. *Zagrożenia duchowe*, „Różaniec”, Wrzesień 2023, s. 48.

b. Dwie serie artykułów w „Któż jak Bóg”:

Dziewięć grzechów cudzych. Pobudzać do grzechu, „Któż jak Bóg”, nr 3 (159) maj-czerwiec 2019, s. 66-67.

Dziewięć grzechów cudzych. Zezwalać na grzech, „Któż jak Bóg”, nr 2 (158) marzec-kwiecień 2019, s. 66-67.

Dziewięć grzechów cudzych. Nakazywać grzech, „Któż jak Bóg”, nr 1 (157) styczeń-luty 2019, s. 68-69.

Dziewięć grzechów cudzych. Namawiać (radzić) do grzechu, „Któż jak Bóg”, nr 6 (156) listopad-grudzień 2018, s. 65-67.

Siedem grzechów głównych. Lenistwo, „Któż jak Bóg”, nr 4 (154) lipiec-sierpień 2018, s. 60-61.

Siedem grzechów głównych. Gniew, „Któż jak Bóg”, nr 3 (153) maj-czerwiec 2018, s. 58-59.

Siedem grzechów głównych. Nieumiarkowanie w jedzeniu i picciu, „Któż jak Bóg”, nr 2 (152) marzec-kwiecień 2018, s. 56-57.

Siedem grzechów głównych. Zazdrość, „Któż jak Bóg”, nr 6 (150) listopad-grudzień 2017, s. 62-63.

Siedem grzechów głównych. Nieczystość, „Któż jak Bóg”, nr 4 (148) lipiec-sierpień 2017, s. 64-66.

Siedem grzechów głównych. Chciwość, „Któż jak Bóg”, nr 3 (147) maj-czerwiec 2017, s. 62-63.

Siedem grzechów głównych. Pycha, „Któż jak Bóg”, nr 2 (146) marzec-kwiecień 2017, s. 52-54.

c. Artykuły w „Nasze Słowo”:

Anioły w naszym życiu. VIII. Anioły w epoce patrystycznej, „Nasze Słowo” 3 (2022), s. 10.

Anioły w naszym życiu. IV. Michał Archanioł, „Nasze Słowo” 1 (2022), s. 10.

Anioły w naszym życiu. VI. Anioł Stróż, „Nasze Słowo” 12 (2021), s. 10.

Anioły w naszym życiu. V. Anioł Pokoju, „Nasze Słowo” 10 (2021), s. 10.

Anioły w naszym życiu. III. Gabriel Archanioł, „Nasze Słowo” 7 (2021), s. 10.

Anioły w naszym życiu. II. Rafał Archaniol, „Nasze Słowo” 5 (2021), s. 10.

Anioły w naszym życiu. I. Kim są Aniołowie?, „Nasze Słowo” 4 (2021), s. 10.

Myśli samobójcze: jakie są ich źródła, jak sobie radzić z nimi samemu i wobec bliskich?, „Nasze Słowo” 3 (2021), s. 13.

3. Wykłady i konferencje

Działanie złego ducha znajduje się tam, gdzie to, co ziemskie styka się z tym, co duchowe: przyczyny zniewoleń demonicznych, Gietrzwałd 13.11.2019 (zjazd egzorcystów)

Zagrożenia duchowe we współczesnym świecie. Międzynarodowa Konferencja Naukowa *Aspiracje i zagrożenia w dobie współczesnej cywilizacji*, Stalowa Wola 8/9.03.2022.

Co motywuje, co demotywuje słuchaczy kazań, Ogólnopolska konferencja naukowa (zorganizowana przez Stowarzyszenie Homiletów Polskich) *Parafia jako miejsce przepowiadania słowa Bożego. Badania i świadectwa*, Łódź 19 września 2022.

Przebaczenie - między konfliktem a dialogiem pojednania, Międzynarodowy Kongres Interdyscyplinarny *Konflikt, dialog i kultura jedności*, z okazji 20. rocznicy przyznania Chiarze Lubich doktoratu honoris causa w naukach społecznych przez Katolicki Uniwersytet Lubelski. KUL 3-4 czerwca 2016.

O różnych aspektach empatii, Wykład na studenckiej sesji naukowej na temat kapłaństwa, 20-21 listopada 2009. Wyższe Seminarium Duchowne Archidiecezji Krakowskiej.

Ślubowana czystość, Audycja na zakończenie Roku Życia Konsekrowanego, 2.02.2016, Radio Aleks.

Ocena

Osiągnięć Habilitantki w zakresie dorobku dydaktycznego, popularyzatorskiego oraz współpracy międzynarodowej są konkretne i zasługują na pozytywną ocenę. Habilitantka swoją wiedzą z teologii i psychologii religii stara się dzielić z innymi i czyni to w sposób komunikatywny. Porusza zagadnienia nie tylko związane z działaniem złych duchów i zagrożeniami duchowymi, ale również inne, ważne w czasach współczesnych, szczególnie z zakresu teologii moralnej

(grzechy główne czy cudze). Popularyzuje zatem wiedzę, której znajomość w dzisiejszym świecie jest tak bardzo potrzebna.

4. Wniosek końcowy

Konkludując, po rozważeniu walorów i zastrzeżeń stwierdzam, że dr Anna Noworol w wystarczającym stopniu spełnia ustawowe wymogi do otrzymania stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk teologicznych i dlatego wnoszę o dopuszczenie dr Anny Noworol do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego. Główne osiągnięcie naukowe Habilitantki (dwutomowa monografia) zostało wydane w wydawnictwie spełniającym wymogi dotyczące procedowania wniosku o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego, a wskazane osiągnięcia naukowe stanowią znaczący wkład w rozwój teologii duchowości.

ks. prof. dr hab. Jacek Hadryś
kierownik Zakładu Teologii Systematycznej UAM w Poznaniu

Poznań, 13.05.2024

